

**ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені Володимира Гнатюка**

ФАННІНГЕР Людмила Павлівна

УДК 371.3 (436)

**ОСОБЛИВОСТІ ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ
В ОСНОВНІЙ ШКОЛІ АВСТРІЇ**

13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

АВТОРЕФЕРАТ

**дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук**

Тернопіль – 2008

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Вінницькому державному педагогічному університеті імені Михайла Коцюбинського, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор

СМЕТАНСЬКИЙ МИКОЛА ІВАНОВИЧ,

Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського,
завідувач кафедри педагогіки.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор,

член-кореспондент АПН України

СИДОРЕНКО ВІКТОР КОСТЯНТИНОВИЧ,

директор Інституту професійної освіти
Академії педагогічних наук України;

кандидат педагогічних наук, доцент

ТУРЧИН АНДРІЙ ІВАНОВИЧ,

Тернопільський національний
педагогічний університет ім. І. Гнатюка,
доцент кафедри іноземних мов.

Захист відбудеться 29 лютого 2008 р. о 12⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради 58.053.01 в Тернопільському національному педагогічному університеті імені В. Гнатюка за адресою: 46027 м. Тернопіль, ул. М. Кривоноса, 2, корп. 1., ауд. 30.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Тернопільського національного педагогічного університету імені В. Гнатюка за адресою: 46027 м. Тернопіль, вул. М. Кривоноса, 2.

Автореферат розіслано 28 січня 2008 р.

Учений секретар

спеціалізованої вченої ради

Чайка В.М.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. На сучасному етапі розбудови національної системи освіти проблема організації профільного навчання в старшій загальноосвітній школі, розв'язання якої повинно забезпечити виконання Закону України «Про загальну середню освіту», є особливо актуальною. Профілізація навчання створює сприятливі умови для врахування природних задатків та інтересів школярів, їх орієнтації на той чи інший вид майбутньої професійної діяльності.

Останнім часом організація профільного навчання привертає увагу багатьох науковців. Зокрема, питання професійного самовизначення і професійної орієнтації досліджували такі українські й російські вчені, як О. Вітковська, О. Дещенко; вибір профілю вивчали Н. Бібік, Н. Ладнушкіна, Л. Липова; зміст допрофільної підготовки у своїх працях аналізували І. Артюхова, Е. Мороз, О. Петунін, Л. Серебренников та ін. Теоретико-методологічні засади профільного навчання розробляли Н. Анісіна, Н. Десятниченко, В. Кизенко, В. Крупник, Е. Полат, Н. Шиян та ін. Психологічні основи профільного навчання визначали П. Лернер, Г. Логінова, В. Огнев'юк, Ю. Рассадкін, Л. Філатова, Н. Харитонов та ін. Організаційні аспекти профілізації школи досліджували Н. Анісіна, Б. Біляк, С. Волянська, С. Ковпак, Г. Москалик, Е. Огородников, С. Чиж та ін. Проблеми і перспективи розвитку профільного навчання в Україні та Росії вивчали В. Болотов, М. Віднічук, Г. Мемєга, Т. Ремєх, І. Щєрбо та ін. Структуру, особливості, проблеми і перспективи сільської профільної школи визначали А. Вифлєємський, Г. Іванюк, А. Остапенко та ін.

Вагомі висновки про профільне навчання знаходимо в дисертаційних дослідженнях Є. Богомолової, Є. Болотова, Н. Гривенко, І. Даніліної, Т. Захарової, В. Люльки, С. Мазуренко, Г. Мельник, Л. Новікової, О. Пінаєвої, А. Самодріна та ін. Водночас варто зазначити, що впровадження профільного навчання є новою і недостатньо дослідженою проблемою. Відкритими залишаються питання формування теоретичних засад і технології його практичної реалізації у вітчизняній школі. Тому виникає необхідність звернутися до окремих зразків зарубіжного досвіду.

Зокрема, особливий інтерес викликає досвід організації профільного навчання в Австрії. Це зумовлено низкою причин, серед яких домінують такі: по-перше, високий рейтинг у Європі австрійської освіти, в якій акцентуються питання професійної орієнтації молоді, морального, соціального, інтеркультурного виховання, креативності; по-друге, в цій країні найнижчий в Європі рівень безробіття серед молоді.

Аналіз наукової літератури та досліджень, тематично близьких з нашим, засвідчує, що окремі аспекти проблеми організації профільної освіти в Австрії досліджували вітчизняні науковці: К. Корсак (тривалість первинної і середньої освіти), О. Локшина, О. Матвієнко, А. Сбруєва (теоретичні засади реформування освіти; проблеми управління освітою), Л. Пуховська (професійна підготовка вчителів), О. Сухомлинська (австрійський педагогічний досвід в Україні в 20-ті роки); російські дослідники: Ю. Алферов, Б. Вульфсон, В. Пилиповський (розвиток освіти в Західній Європі в кінці ХХ на поч. ХХІ ст.), О. Першукова (методи та мотивація вивчення англійської мови в австрійській школі) та ін.

Усі ці дослідження стосуються питань освітньої системи Австрії в загальноєвропейському контексті загалом чи порівняно з іншими країнами Західної Європи. Виокремлено австрійську середню освіту аналізувала незначна кількість науковців: у 70-х рр. – М. Соколова, в 90-х рр. окремі аспекти досліджували А. Карпов (фізичне виховання школярів Австрії), Т. Гордієнко (соціалізація учнів австрійських шкіл) та ін.

Із останніх наукових розробок актуальними є праці Л. Антонюк, К. Корсака (характеристика системи шкільної освіти Австрії, з'ясування причин освітніх реформ, еволюції освітніх моделей, аналіз реформ у системі обов'язкової освіти Австрії в європейському векторі), М. М'ястковського (підготовка педагогічних кадрів, зокрема для основної школи), Б. Фуртак (порівняльний аналіз структурування змісту сучасних австрійських та українських підручників з математики і фізики для середньої школи). Окремі характеристики профільного навчання в основній школі високорозвинених європейських країн (серед яких і Австрія) визначила О. Локшина: інтеграція загальної та професійної освіти, зникнення жорсткого розподілу між зазначеними напрямками, гнучке взаємодоповнення змісту, можливість переходу учнів з одного профільного класу до іншого.

Деякі питання історії становлення австрійської системи освіти знайшли відображення у працях австрійського історика Е. Цьольнера – розвиток освіти як компонента духовно-культурного історичного процесу австрійського народу з найдавніших часів до 1988 р., а також української дослідниці Г. Кемінь – комплексне навчання в освітніх реформах Австрії у першій чверті ХХ століття.

Окремі аспекти профільного навчання в основній школі Австрії також досліджували педагоги німецькомовного середовища (переважно австрійські вчені). Так, профілізацію шкіл у рамках упровадження автономії в основних школах вивчали: В. Шпехт, Р. Олеховські, Е. Бьонель, К. Кьотл, Н. Северінські, Р. Анетте, Ф.-О. Радтке, Х. Пашен, Б. Наттер, Р. Ганде, П. Дашнер, Г. Бахман,

Х. Кралль, Р. Астер, В. Вайдінгер. Цінні матеріали для нашого дослідження містяться в наукових працях німецькомовних, переважно австрійських, учених, які працювали над питаннями теорії школи: основна школа і гімназія – Т. Вільгельм, П. Штрук, Н. Брандауер; принципи заняття – К. Блюмл; регіональний розвиток шкіл – Х. Юнгвірт, М. Бахмайир, Й. Амстлер та ін. Зміст, засоби, форми, методи роботи на заняттях в основній школі аналізували А. Хельмке, Г.-К. Райхель, А. Вайнбергер, С. Туммер, С. Ельмауер, Г. Кламке, Ф. Бухбергер, М. Коле-Шіндлер, М. Доннер, В. Вайнхойпл. Психологічні засади середньої освіти вивчали Л. Гіомпі, Х. Гекхаузен, Ф. Біттман, М. Пфойфер, Г. Махо, історичні дослідження про середню освіту в Австрії здійснювали Г. Енгельбрехт, О. Сімон, А. Абсенгер, Г. Сеель, Й. Шайпл.

Водночас недостатньо висвітленими в українській педагогічній науці залишаються питання, які стосуються організації профільного навчання в основній школі Австрії, зокрема, його змісту, форм і методів.

Таким чином, актуальність проблеми профільного навчання на сучасному етапі, недостатня його дослідженість у вітчизняній педагогіці та необхідність урахування вже наявного досвіду Австрії зумовили вибір теми дисертаційного дослідження в такому формулюванні: «Особливості профільного навчання в основній школі Австрії».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження є складовою програми науково-дослідної роботи кафедри педагогіки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського «Зміст педагогічної підготовки вчителів в умовах формування загальноєвропейського простору вищої освіти» (державний реєстраційний номер 0105U000942).

Тема дисертаційного дослідження затверджена вченою радою Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (протокол № 2 від 28.10.2004 р.) та Радою з координації наукових досліджень в галузі педагогіки та психології в Україні (протокол № 2 від 22.02.2005 р.).

Об'єкт дослідження – організація педагогічного процесу в основній школі Австрії.

Предмет дослідження – зміст, форми і методи організації профільного навчання в основній школі Австрії.

Мета дослідження – з'ясувати теоретичні основи і технологію організації профільного навчання в основній школі Австрії з урахуванням історичного аспекту її розвитку, окреслити перспективи реалізації позитивних ідей австрійського досвіду в загальноосвітній школі України.

Завдання дослідження:

- здійснити історико-педагогічний аналіз становлення профільного навчання в основній школі Австрії;
- охарактеризувати сучасні умови і теоретичні концепції профільного навчання основної школи Австрії;
- виявити й охарактеризувати організаційно-педагогічні умови профільного навчання в основній школі Австрії, що забезпечують розвиток його змістових і технологічних компонентів;
- розробити методичні рекомендації щодо використання позитивних ідей організації профільного навчання основної школи Австрії в загальноосвітній школі України.

Теоретико-методологічною основою дослідження є: концептуальні положення вітчизняної та зарубіжної педагогіки про досвід організації в зарубіжних країнах професійно орієнтованого навчання як етапу безперервної освіти (Ю. Алферов, Б. Вульфсон, О. Матвієнко, Н. Ничкало, А. Сбруєва, А. Турчин); дослідження про історичні етапи розвитку основної школи Австрії (Г. Енгельбрехт, Г. Сеель), зокрема, про розвиток автономії (Х. Бахман, М. Едер, Р. Анетте); дидактичні положення про організацію середньої освіти (В. Вайнхойпл, І. Подласий, М. Скаткін); теоретичні засади диференціації в навчанні (Д. Беннер, В. Їза, Р. Кноллмюллер, Х.-Й. Лінзер, Ф. Освальд, Л. Парадіз); наукові узагальнення педагогічних технологій профільного навчання (М. Гузик, С. Ковпак, Й. Дрьоге); узагальнення досвіду створення умов для професійного самовизначення підлітків (Г. Брукер, О. Вітковська, Й. Енглейтнер, М. Янцур); теоретичні положення (Н. Вренн, Ф. Енцігер, К. Клемент, А. Лобенданц, Х. Темл) та узагальнення досвіду (М. М'ястковський, В. Пилиповський, Л. Пуховська, Г. Хайдер) підготовки педагогічних кадрів до роботи у профільних класах основної школи Австрії; дидактичні засади розробки змісту освіти (О. Корсакова, О. Скальська, М. Сметанський, Б. Фуртак, В. Сидоренко), освітніх стандартів (Х. Фройденхаллер, Е. Кліме, В. Шпехт), особистісно-орієнтованої освіти (Р. Астер та ін).

Важливе значення для наукового пошуку мали положення, викладені в Законі України «Про загальну середню освіту», Національній доктрині розвитку освіти України в ХХІ столітті, Концепції профільної освіти.

Для досягнення визначеної у дисертації мети та розв'язання завдань було використано:

- порівняльно-історичний метод з метою виявлення тенденцій розвитку ідей організації профільного навчання в основній школі Австрії і сучасного його стану;

- конкретно-пошукові методи: аналіз (історіографічний, порівняльний, ретроспективний) і синтез для визначення змісту, форм, методів і засобів профільної освіти в основній школі Австрії, напрямів підготовки педагогів;

- порівняння, узагальнення й систематизація наукових фактів для визначення сутності профільного навчання, об'єктивних педагогічних умов і принципів його організації, осмислення досвіду освітян Австрії з метою творчого використання перспективних ідей в середніх навчальних закладах України;

- вірогіднісна вибірка фактів на регіональному рівні;

- емпіричні методи: спостереження конкретних обставин, мікросередовища реальної основної школи у нормальних робочих умовах: опитування у формі індивідуальних бесід з відкритими запитаннями, інтерв'ю за питаннями, зорієнтованими на досягнення мети дисертаційного дослідження (респонденти – директор, заступник директора з навчальної роботи, учителі німецької та англійської мов, математики, образотворчого виховання, харчування і домашнього господарства, географії й економіки, історії, хімії й фізики, біології й екології);

- узагальнення незалежних характеристик процесу навчання за профільними напрямками (від різних учителів); фактографія і статистична обробка цифрових даних, вивчення первинної документації – для наукового узагальнення регіонального практичного досвіду щодо структури, змісту, навчально-методичного та кадрового забезпечення профільного навчання в основних школах Австрії.

Основними джерелами дослідження були матеріали наукових бібліотек: Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського (м. Вінниця), Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського, Державної науково-педагогічної бібліотеки України ім. В.О. Сухомлинського, Київського національного університету ім. Т. Шевченка, Київського центру науково-технічної інформації (м. Київ), Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка (м. Тернопіль), педагогічної академії федеральної землі Зальцбург, Бібліотек університету м. Зальцбург (Австрія) (основної наукової бібліотеки та бібліотеки Інституту педагогічних наук):

- наукові статті, праці вітчизняних і зарубіжних учених, педагогів, психологів;

- інформаційна база Міністерства освіти, науки і культури Австрії: шкільні закони, розпорядження, документи про освітні стандарти, освітня програма для основної школи Австрії, історичні документи, статистичні дані про роботу загальноосвітніх австрійських шкіл, звіти про конференції,

тренінги, акції, профільні (фахові) проекти;

- методична література: посібники для підготовки вчителів основної школи;

- навчально-педагогічна документація основної школи Геррнау (м. Зальцбург, Австрія): поточні плани роботи вчителів, конспекти уроків, розклад, шкільні підручники з фахових дисциплін, результати діяльності учнів – письмові, графічні і творчі роботи (малюнки, вироби, моделі, зразки технічної творчості), зроблені на заняттях з профільних напрямів, матеріальна основа для викладання профільних предметів.

Наукова новизна і теоретична значущість дослідження полягає в тому, що в роботі вперше в педагогічній науці України здійснено комплексне дослідження профільного навчання в основній школі Австрії:

- здійснено його історико-педагогічний аналіз;
- охарактеризовано сучасні умови і теоретичні засади;
- цілісно визначено й обґрунтовано особливості змісту та організаційно-педагогічні умови;

- окреслено напрями реалізації позитивних науково-практичних ідей досвіду профільного навчання основної школи Австрії в систему середньої освіти України.

Дістало подальшого розвитку дослідження системи освіти Австрії в суспільно-історичному та педагогічно-теоретичному ракурсах.

Практичне значення дослідження визначається тим, що отримані в ході наукового пошуку результати втілено в розробку методичних рекомендацій щодо вдосконалення організації профільного навчання в загальноосвітній школі України. Джерельна база дисертації може бути використана дослідниками в різних галузях педагогічних знань – теорії та історії педагогіки, філософії освіти, порівняльній педагогіці, а основні положення, результати і висновки можуть використовуватись для подальшого компаративного вивчення системи освіти в Австрії.

Окремі аспекти дисертаційного дослідження можуть творчо використовуватись в умовах реформування освіти в Україні під час розгляду та вивчення проблем особистісно орієнтованого навчання, в практиці роботи середніх загальноосвітніх навчально-виховних закладів для вдосконалення організації профільного навчання, а також у професійній підготовці студентів в педагогічних навчальних закладах.

Вірогідність результатів і висновків дослідження забезпечується обґрунтованістю вихідних принципів об'єктивності, системності, історизму; використанням комплексу методів, адекватних меті, об'єкту, предмету й завданням дослідження, всебічним аналізом проблеми, теоретико-

методичним обґрунтуванням вихідних положень на підставі вивчення науково-педагогічної літератури та нормативних документів.

Апробація результатів дослідження. Окремі положення та матеріали дослідження були представлені й обговорювались на Міжнародній науковій конференції «Менеджмент за умов трансформаційних інновацій: виклики, реформи, досягнення» (Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, м. Суми, 10-12 травня 2007 року); Всеукраїнській науково-методичній конференції «Актуальні проблеми інтегрованого викладання лінгводидактичних і мистецьких дисциплін у закладах освіти» (Житомирський державний університет ім. І. Франка, м. Житомир, 20-21 квітня 2005 року); на Всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Професіоналізм педагога в контексті Європейського вибору України» (Кримський гуманітарний університет, м. Ялта, 25-28 вересня 2006 року), «Педагогічні та соціально-психологічні аспекти виховання у контексті сучасного європейського виміру» (Полтавський державний педагогічний університет ім. В.Г. Короленка, м. Полтава, 4-6 жовтня 2006 року), «Освітні інновації: філософія, психологія, педагогіка» (Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, м. Суми, 18-19 квітня 2007 року); на науково-практичних конференціях Інституту філології й журналістики Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (25-26 квітня 2005 року, 11-13 квітня 2006 року, 10-11 квітня 2007 року).

Публікації. Результати дослідження представлено в одинадцяти одноосібних публікаціях, з яких дев'ять наукових статей у фахових виданнях, затверджених ВАК України, та дві публікації тез у збірниках конференцій.

Структура й обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (24 сторінки, 215 найменувань), додатків (89 сторінок). Обсяг основного тексту дисертації – 186 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність досліджуваної проблеми, ступінь її розробки, визначено об'єкт, предмет, мету, завдання, методологічні та теоретичні основи дослідження, наукову новизну та теоретичну значущість, практичне значення, наведено дані про апробацію одержаних результатів.

У **першому розділі** – «Теоретичні основи організації профільного навчання в основній школі Австрії» – здійснено історико-педагогічний аналіз організації профільного навчання в основній школі Австрії, зокрема, з'ясовано зміст категорій «організаційний розвиток школи», «автономія

школи», «профіль школи», «фахова дидактика» у взаємозв'язку та їх трактування зарубіжними педагогами; охарактеризовано основну профільну школу в контексті безперервної освіти Австрії, в загальноосвітньому процесі та з погляду проблем і перспектив розвитку освіти, здійснено історичний аналіз та досліджено теоретичні засади профільного навчання в основній школі Австрії.

Результати аналізу науково-педагогічних джерел дав змогу стверджувати, що поняття «шкільний профіль» основної школи є багатозначним (Й. Дрьоге). Найважливішим його змістом є фахові та позафахові пропозиції, які готуються школою. Встановлено, що профільне навчання в основній школі починається із шкільних форм (основна школа, кооперативна основна школа і т.ін.). Профілізація основної школи здійснюється через формування «відкритої школи».

В основу профільного навчання в австрійській основній школі покладено диференційований підхід, який передбачає врахування вікових, фізичних, психічних, інтелектуальних особливостей дітей і спрямована на всебічний розвиток учнів та забезпечення їхньої фахово спрямованої освіти. Теоретичні засади диференціації навчання розроблені в працях австрійських та німецьких педагогів: Т. Бола, Х. Гуджонса, Г. Ханіша, В. Їзи, К. Клемента, Г. Нойвега, Ф. Освальда, Л. Парадіза та Г.-Й. Лінзера, Г. Шварца, В. Швенденвайна, М. Бьонша та ін.

Щодо особливостей організації основної школи Австрії (нім. *Hauptschule*) – чотирикласної школи для дітей віком від 11 до 14 років – з'ясовано, що в ній здійснюється підготовка учнів до переходу в професійно-освітні середні й вищі школи з орієнтацією на їхні інтереси, нахили, таланти і здібності, перспективи майбутнього трудового життя.

Випускники основної школи можуть далі навчатись в усіх видах шкіл вищого рівня. Щодо реального стану, з'ясовано, що переважна більшість випускників основної школи обирають для подальшого навчання професійно-спрямовані навчальні заклади, серед яких: професійно-освітні середні школи (16,5%), професійно-освітні вищі школи та освітні заклади з дошкільної та соціальної педагогіки (26,8%), політехнічна школа (29,1%), професійно-педагогічні та професійні школи (подвійна система) (13,1%). І лише 6,4 % випускників основної школи навчаються далі в гімназіях верхнього рівня.

В процесі дослідження здійснено аналіз історичних даних про розвиток австрійської системи освіти, що дало змогу умовно виділити кілька етапів її розвитку: навчання і виховання в умовах римської державності на території сучасної Австрії; освіта на релігійній основі (після прийняття християнства і

до кінця XVIII ст., сюди входить, зокрема, становлення німецькомовної педагогіки); педагогіка кінця XIX-початку XX ст. (освіта набуває світського характеру); австрійська середня освіта XX століття (виокремлення основної школи); від 1993 р. (прийняття 14-го нововведення до Федерального закону про організацію шкіл (1962) до сьогодення. Встановлено взаємозв'язок кожної ланки історії основної школи Австрії з соціальними, політичними, економічними й історичними умовами розвитку країни у відповідні історичні періоди.

Встановлено, що вирішальним для профільного навчання в основній школі стало XX століття, яке характеризувалось: 1) реформуванням середньої освіти, зокрема й основної школи, методом поєднання попередніх експериментів і внесенням невеликих змін; 2) розвитком навчання іноземних мов, інтеркультурної освіти; 3) впровадженням фахово орієнтованого навчання; 4) інтеграцією дітей-інвалідів в загальноосвітній процес.

Законодавчим підґрунтям для профільної освіти в основній школі стало введення автономії на підставі змін до Федерального закону про організацію шкіл, 14 нововведення 1993 року (*§ 6 Abs. 1 i 2 lit.b. Schulorganisationsgesetz = SchOG, в редакції: BGBl. Nr. 323/1993*) та відповідно низки інших законів, на основі яких розроблено перспективні напрями організації автономної профільної школи: 1) введена в дію освітня програма основної школи (2000 р.); 2) у школах створено шкільні партнерські комітети (ради) із представниками від викладачів, школярів і батьків, двома третинами голосів членів якого школа отримала право затверджувати профіль навчання; 3) забезпечено консультативний супровід профільного навчання; 4) налагоджено взаємозв'язки основної школи зі сферою економіки, вищими та на науково-дослідницькими установами, виробництвом; 5) організовано післядипломну освіту вчителів.

Документом до практичного втілення автономії, зокрема, профільного навчання в основній школі, став проект (програма) «Школа в русі», в якому наголошено на можливості творчого підходу до створення профільних планів, на необхідності формування позитивного клімату та реалізації компетентнісного підходу до навчання і т.п.

Упровадження автономії і профільного навчання в основній школі в різних регіонах країни здійснювалося по-різному і зміст профільних напрямів формувався неоднаково. Зокрема, з нововведенням № 14 був оформлений законодавчо профільний напрям «соціальне виховання», а вже наявні музичний, спортивний та лижнеспортивний профілі збільшилися кількісно за рахунок численних впроваджень автономних профільних напрямів. Природничо-технічний профільний напрям змінився якісно: зміст і форми

роботи з математики, фізики, біології й екології набули наукового характеру – дослідження, експериментування.

Аналіз нормативно-правових документів щодо організації основної школи Австрії, відповідних наукових праць і освітніх програм основних шкіл з різними профілями дав змогу з'ясувати структуру профільного навчання основної школи Австрії та його характерні особливості. Профільне навчання в основній школі Австрії означає: допрофесійну (допрофільну та профільну) підготовку у профільних класах і групах. До особливих форм профілізації належать внутрішньокласна, внутрішньошкільна та міжшкільна (мережева, зовнішня).

У ході дослідження з'ясовано види реалізації профільного навчання в основних школах Австрії: профілі, закріплені у назвах шкіл: музичний, спортивний, лижнеспортивний; профільні напрями (нім. *Schwerpunkte*): іноземні мови, художньо-творчий, природничо-технічний, екологічний, інформатика, суспільний і економічний, інтеркультурний, рухово-орієнтований, здоров'я і харчування; профільні галузі (нім. *Bereiche*): мовно-суспільна, природничо-науково-технічна, творча / художня, іноземні мови, спортивна.

Визначено, що профільні напрями, які пропонують школи, – найрізноманітніші. Поряд з профільною освітою основні австрійські школи, як правило, надають учням можливість здобуття і безпрофільної освіти (класичне навчання).

З'ясовано мотиваційні фактори вибору школами профілю навчання, серед яких виокремлюються внутрішні та зовнішні. Головними чинниками, які спонукають до організації профільних напрямів чи профільного спрямування кожної окремої школи визначено, з одного боку, інтереси, бажання, нахили дитини, з іншого – соціальні умови і запити ринку праці.

Отже, теоретичними основами організації профільного навчання в основній школі Австрії є концепції неперервного навчання, диференціації та гуманізму, спроби реалізації яких в Австрії мають велике позитивне значення, оскільки виявляють орієнтацію вже історично сформованої освітньої системи на вимоги до особистості сучасного суспільства в його динамічному розвитку.

У другому розділі – «Технологія організації навчання в основній школі Австрії» – викладено результати аналізу змісту й організації профільного навчання в основній школі Австрії та визначено напрями реалізації позитивних ідей цього досвіду в загальноосвітніх навчально-виховних закладах України в сучасних умовах.

Встановлено, що зміст навчання в основній школі Австрії визначено

освітньою програмою, яка містить автономні та неавтономні (стандартні) навчальні плани (розподіли годин), навчальні програми з обов'язкових дисциплін основної школи (ключовий компонент). Профільний зміст дисциплін формується вчителем-предметником. За умов, коли шкільний профіль (чи кілька) обирається шкільною радою (2/3 голосів), школа самостійно планує споріднені, інтегровані, вільні й неспоріднені (факультативні) дисципліни. Профільні напрями, як і окремі дисципліни основної школи, можуть взаємопов'язуватись і вивчатись у комплексі, як наприклад, *іноземні мови та інтеркультурне навчання*.

Загальною тенденцією змісту профільного навчання основної школи Австрії є орієнтація на широку диференціацію, варіативність, інтеграцію, урахування загальнокультурного компонента.

Зміст освітньої програми основної школи Австрії відображено в навчальних книгах, які підготовлені згідно із загальними вимогами до змісту, реалізації основних функцій, структури, методичного апарату, поліграфічного виконання, мови, оформлення ілюстрацій. Сучасні підручники доповнюються електронними варіантами і додатками, школи можуть вибирати зі списку підручників, пропонованих міністерством, ті, які вважають потрібними для успішного забезпечення навчального процесу.

Організаційно-педагогічні умови профільного навчання в основній школі Австрії охоплюють:

1. Забезпечення належної матеріальної бази (створення навчального середовища, використання нових інформаційних технологій).

2. Побудову якісного процесу викладання профільних дисциплін, що охоплює планування і навчання та базується на принципах: врахування попередніх знань і досвіду учнів, інтеркультурного навчання; інтеграції в навчання; диференціації та індивідуалізації, розвивального навчання, самостійності й самовідповідальності, зв'язку з життям (вважаємо його провідним), усвідомленого сприймання, відповідності продуктивним можливостям школярів, ротації, обміну ролями, свободи вибору, гуманізації освіти.

3. Формування позитивної навчальної мотивації завдяки розвитку стійкого пізнавального інтересу до предмета через: використання новітніх інформаційних технологій, навчання англійською мовою, добір актуального матеріалу та урізноманітнення форм і методів, проведення бінарних уроків, взаємонавчання, самостійну роботу, показ досягнень учнів, створення ситуацій успіху, змагання, конкуренції, формування позитивного мікроклімату в класі через довіру до учнів, показ практичного застосування знань із життєвими планами і орієнтаціями школярів, наприклад, через

проектну роботу; музейну педагогіку; діагностику якості навчання (перевірки, тестування) і т.п.

Організуючи профільні класи, австрійські педагоги основної школи спираються на відповідні технології навчання. Аналіз показав, що найбільш ефективними для цього є: кредитно-модульне навчання, технологія індивідуалізованого навчання, технологія проблемного навчання, проектні види роботи, бінарні уроки.

4. Здійснення професійної орієнтації на заняттях з профільних дисциплін. Професійна орієнтація реалізується в практичній фахово орієнтованій діяльності. Завдяки професійній орієнтації відбувається реалізація моделей «школа – політехнічна школа – професійна освіта», «школа – виробництво» (частково через проекти цей зв'язок проявляється вже в школі). Спостерігаються й такі паралелі, як «школа – наука» (через зв'язки основних шкіл із академіями, університетами), «школа – соціум» (через соціальні проекти) тощо.

5. Підготовку вчителя до профільного викладання. Вона відбувається за схемою: «підготовка вчителя для основної школи – післядипломна освіта» (синонімом до якої є поняття «персональний розвиток»). До вчителів основних шкіл висуваються загальноосвітні (якісно викладати зміст предметів) та спеціальні, зумовлені профільним навчанням (поглиблено вивчати фах, наповнювати зміст профільних дисциплін практичними зразками, залучати школярів до практичних спроб проведення досліджень, впроваджувати інтерактивні технології, орієнтувати старшокласників на проектування індивідуальних профільно-освітніх траєкторій, формування компетенцій та ін.

6. Консультативний супровід профільного навчання, який передбачає консультативну роботу психологів і консультантів з управлінським персоналом шкіл, зі студентами-майбутніми фахівцями та з учителями; фахівців-педагогів зі школярами щодо вибору, вивчення профільних дисциплін.

Таким чином, аналіз змісту й організації профільного навчання в основній школі Австрії засвідчує, що його ефективність забезпечується, з одного боку, наявністю у більшості основних шкіл достатньої матеріальної бази (мережа Інтернет, обладнання кабінетів, лабораторій, залів, бібліотек), з іншого – реалізацією відповідних концептуальних вихідних положень, зокрема: діяльнісно-особистісного підходу до розвитку учнів, орієнтацію на новітні методи навчання (застосування інформаційних технологій, самостійної і партнерської роботи, навчання в малих групах) якісно високого рівня підготовки вчителів та постійної роботи педагогів у галузі

післядипломної освіти, орієнтації на виховний характер освітньої роботи, спрямованої на реалізацію морального, духовного потенціалу дітей на основі загальної логіки пізнання і педагогічних принципів, а також раціонального поєднання загальнолюдських, національних та особистісних цінностей.

Дослідження теоретичних основ та технології організації профільного навчання в основній школі Австрії дали змогу зробити **висновки** щодо його особливостей.

1. Найсуттєвішими особливостями історичного становлення профільного навчання в основній школі Австрії є: 1) організація практичного навчання відповідних профілів поряд із обов'язковою освітою; 2) демократизація та гуманізація освіти в ХХ ст. (крім років другої світової війни): залучення до загальноосвітнього процесу дітей із особливими педагогічними потребами (друга половина ХХ ст.); активна підтримка рідної (німецької) мови у профільному навчанні в основній школі Австрії; автономія у виборі і плануванні навчальних предметів; активне впровадження навчання іноземних мов; 3) вимоги до якості освіти.

2. Перспективними напрямками розвитку основної школи в контексті загальноосвітнього процесу в Австрії визначено:

- у політичному вимірі: співпраця з державною владою та підтримка владою реформ в освіті, спрямованих на її демократизацію, вдосконалення структури безперервної освіти (інтеркультурне, гендерне, громадянське, політичне виховання; увага до технічних профілів, до творчого виховання особистості та ін.); соціоекономічні заходи з боку уряду (фінансові виплати, підготовка професійно зайнятих школярів);

- у структурному вимірі: формування «школи без стін», забезпечення освітнім консультативним супроводом усіх учасників освітнього процесу; участь шкіл у різноманітних програмах «болонських реформ»;

- у культурно-особистісному вимірі: гуманістичне виховання, інтеграція інвалідів в освітній процес основної школи, соціалізація освіти, компетентнісний підхід, екологічне виховання і виховання рухливого способу життя, формування позитивної мотивації навчання («школа радості»);

- у методичному вимірі: впровадження автономії обов'язкової школи і профільного навчання; виховання культури навчання (розвиток пізнавальної активності з усіма «само»); впровадження інноваційних засобів і технологій навчання; оновлення методів (дослідження, експериментування, проекти, бінарні уроки); оновлення змісту співпраці учителя й учня.

Перспективні напрями розвитку основної школи Австрії є характерними і для інших західноєвропейських країн, як, наприклад,

автономія середніх шкіл (спостерігається в німецькомовних країнах).

3. Проблемними питаннями, над якими продовжують працювати освітяни Австрії, є підвищення якості освіти і якості профільної школи; ефективна організація внутрішньокласної диференціації (насамперед, з німецької, англійської мов, математики); забезпечення участі батьків і учнів у роботі обов'язкової школи; участь учителя в інноваційних змінах.

4. Комплекс предметів навчального плану основної школи Австрії зберіг у своїй основі окремі дисципліни зі змісту навчання шкіл попередніх століть (основної, народної, початкової, гімназії, церковних шкіл, проте на сьогодні назви предметів звучать по-іншому, зміст дисциплін основної школи став оновленим, увібравши в себе сучасні тенденції розвитку.

5. Аналіз освітньої програми для основної школи дає підстави стверджувати, що в ній закладено нові підходи до організації освіти в австрійській основній школі, яка функціонує, зокрема, і як профільна. Програма є базисом для реалізації принципу особистісно орієнтованого освітнього процесу, створення сприятливих умов для розвитку індивідуальних особливостей учнів, їхніх інтересів, потреб, формування в школярів орієнтації на той чи інший вид майбутньої професійної діяльності, розширення можливості учня у створенні власної освітньої траєкторії.

Комплексне використання способів структурування змісту навчального матеріалу в програмі основної школи з дисциплін, які можуть бути і профільними, уможливорює врахування специфіки профільної галузі та створює відповідні сприятливі умови для практичного викладання предметів в основній школі Австрії.

Зміст профільної освіти австрійської основної школи побудований із урахуванням тенденції збереження загальнокультурного компонента, який допомагає учневі в оптимізації навчання, за якого б ураховувались його побажання і прагнення і водночас зберігався загальноосвітній стандарт обов'язкової освіти.

6. Реалізація освітньої програми в основній школі Австрії здійснюється за умов високого рівня її організації та з урахуванням регіональних і локальних умов школи, потреб, інтересів і здібностей учнів, продуктивності та потенційних освітніх можливостей класу відповідно до певної чи кількох фахових галузей, автономних умов навчального плану, часового бюджету. Викладання профільних дисциплін ґрунтується на теоріях когнітивізму та конструктивізму, згідно з якими знання конструюються, сприймаються як адекватний внутрішній процес опрацювання та як можливість діяти відповідно до вимог ситуації. У процесі вивчення фахових тем школярі основної школи в основному самостійно

спостерігають, досліджують, здобувають знання, вчитель в освітньому процесі є тьютором, інструктором, тренером.

7. Виховні завдання профільного навчання спрямовані на: гуманітарне, соціальне виховання (навчання правил дорожнього руху, харчування, виховання комунікативних умінь, формування професійних цінностей і орієнтації у подальшому професійному шляху), інтеркультурне виховання, виховання здорової особистості, екологічне виховання, естетичне виховання (культура поведінки, одягу, побуту тощо).

8. Основними завданнями профільного навчання основних шкіл Австрії на сучасному етапі є:

1) створення умов для врахування й розвитку навчально-пізнавальних і професійних інтересів, нахилів, здібностей і потреб учнів основної школи в процесі їхньої профільної підготовки;

2) виховання в дітей гуманних почуттів, любові до праці, забезпечення умов для їхнього життєвого і професійного самовизначення, формування готовності до свідомого вибору й оволодіння майбутньою професією;

3) формування соціальної та фахових компетенцій учнів, спрямування підлітків до майбутньої професійної діяльності;

4) забезпечення наступно-перспективних зв'язків між загальною середньою і професійною освітою відповідно до обраного профілю.

9. Здійснене дослідження організації профільного навчання в основній школі Австрії дало змогу виявити можливості використання прогресивних ідей австрійського досвіду в практиці загальноосвітньої школи України. Отже, вважаємо доцільним:

- *для удосконалення методики викладання профільних предметів:* організувати та проводити профорієнтаційні тренінги, профорієнтаційні ігри, семінари, практичні заняття з професійної орієнтації; починаючи з 5-го класу інтегровано вводити професійну інформацію в зміст інших занять із обов'язкових дисциплін загальноосвітньої школи; упроваджувати проектну роботу у середніх школах як доповнення до професійної орієнтації (за умов відсутності профілізації) чи доповнення до профільного напрямку; практикувати внутрішньокласну диференціацію учнів за профілями та міжкласну;

- *для оновлення змісту освіти:* розробити підручники за кількома рівнями складності; розширити у програмі середньої школи список соціальних компетенцій; доповнити підручники з предметів середньої школи електронними додатками; практикувати в загальноосвітніх школах спроби комплексного викладання дисциплін; розробити автономні навчальні плани для загальноосвітніх шкіл з метою створення можливості локальної

організації профільної освіти;

- для збагачення форм організації профільного навчання: поліпшувати фінансову базу шкіл; збільшити частку голосів батьків для вибору та затвердження шкільних профілів у школах; проводити соціологічні опитування батьків та учнів шкіл щодо результатів профільного навчання;

- для поліпшення підготовки педагогічних кадрів та післядипломної освіти: у вищих педагогічних закладах освіти збільшити термін проходження педагогічної практики, включаючи пасивну й активну, принаймні до 6 семестрів; ввести у ВНЗ практикуми з питань консультативної роботи зі школярами за умов профільного навчання тощо.

Проведене дослідження не вичерпує всіх питань означеної проблеми. Воно відкриває перспективу для більш глибокого вивчення питання діагностування профільних інтересів учнів, його механізмів і чинників, що впливають на ефективність профільного навчання, регіональних особливостей шляхів та форм проведення діагностування, статистичних досліджень профілізації основних шкіл.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ ВІДОБРАЖЕНО В ТАКИХ ПУБЛІКАЦІЯХ:

I. Статті в наукових фахових виданнях:

1. Загорулько Л.П. Шляхи реалізації неперервної освіти в Австрії // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: Зб. наук. праць. – Вип. 8 / Редкол.: І.А. Зязюн (голова) та ін. – Київ-Вінниця: ООО «Планер», 2005. – С.19-27.

2. Загорулько Л.П. Організація інтегрованих занять з художнього виховання у головній школі Австрії в умовах профільного навчання // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Серія: Педагогічні науки: Зб. наук. праць. – Житомир, 2005. Випуск 21. – С.177-179.

3. Загорулько Л.П. Дошка годин у навчальних програмах головної школи (Hauptschule) Австрії // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія: Зб. наук. пр. – Вип. 15 / Редкол.: М.І. Сметанський (голова) та ін. – Вінниця: Друк. «Діло», 2005. – С.110-116.

4. Загорулько Л. Структура і принципи організації освітньої системи Австрії // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2006. - № 5. – С. 190-199.

5. Загорулько Л. Соціалізація особистості в контексті профільного

навчання в основній школі Австрії // Імідж сучасного педагога. – 2006. - № 7 (66). – С. 26-29.

6. Загорулько Л. Організація профільного навчання в основній школі Геррнау (м. Зальцбург, Австрія) // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. Серія: Педагогіка: Зб. наук. Праць. – Тернопіль, 2006. – № 4. – С. 161-167.

7. Загорулько Л. Організація профільного навчання в основній школі Австрії // Шлях освіти. – 2006. - № 3. – С. 22-25.

8. Загорулько Л.П. Особливості змісту освіти вчителів основної школи Австрії в умовах профільного навчання // Проблеми сучасної педагогічної освіти. Серія: Педагогіка і психологія. – Зб. статей: Вип. 11. Ч. 1. – Ялта: РВВ КГУ, 2006. – С. 211-217.

9. Загорулько Л.П. Особливості організаційно-педагогічних умов профільного навчання в основній школі Австрії // Педагогічні науки. Освітні інновації: філософія, психологія, педагогіка: Зб. наук. праць. – Ч. 1. – Суми: СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2007. – С. 66-74.

II. Матеріали конференцій:

10. Загорулько Л.П. Зміст освіти вчителів основної школи Австрії в умовах профільного навчання: основні особливості // Професіоналізм педагога в контексті Європейського вибору України: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Професіоналізм педагога в контексті Європейського вибору України», 25-28 вересня 2006 р., м. Ялта. – Ч. 1. – Ялта: РВВ ГКУ, 2006. – С. 45-49.

11. Проектне навчання в основній школі Австрії // Матеріали міжнародної наукової конференції «Менеджмент за умов трансформаційних інновацій: виклики, реформи, досягнення», 10-12 травня 2007 року, м. Суми. – У 2-х ч. – Ч. II. – Суми.: СОІППО. – 2007. – С. 18-20.

АНОТАЦІЇ

Фаннінгер Л.П. Особливості профільного навчання в основній школі Австрії. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю – 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки. Тернопільський національний педагогічний університет ім. В. Гнатюка, Тернопіль, 2008.

У дисертації здійснено історико-педагогічний аналіз організації профільного навчання в основній школі Австрії. З'ясовано взаємозв'язок і трактування різними педагогами категорій «організаційний розвиток школи»,

«автономія школи», «профіль школи», «фахова дидактика». Простежено сучасні тенденції розвитку основної школи в контексті безперервної освіти в Австрії. Здійснено аналіз розвитку профільного навчання в основній школі Австрії в історичній ретроспективі, проаналізовано його теоретичні засади, охарактеризовано сучасні умови реалізації. На підставі аналізу змісту та форм організації профільного навчання в основній школі Австрії визначено й обґрунтовано його особливості. Окреслено напрями впровадження австрійського позитивного науково-практичного досвіду профільного навчання основної школи в систему середньої освіти України.

Результати вивчення досвіду Австрії в організації профільного навчання в основній школі можуть використовуватись під час професійно-педагогічної підготовки студентів педагогічних вищих навчальних закладів, у процесі курсової перепідготовки вчителів та директорів навчально-виховних закладів, у практичній діяльності школи.

Ключові слова: система освіти Австрії, основна школа Австрії, профільне навчання, розвиток шкіл, автономія основної школи Австрії.

Фаннингер Л.П. Особенности профильного обучения в главной школе Австрии. – Рукопись.

Дисертація на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности – 13.00.01 – общая педагогика и история педагогики. Тернопольский национальный педагогический университет им. В. Гнатюка, Тернополь, 2008.

В дисертации произведено историко-педагогический анализ профильного обучения в главной школе Австрии, в контексте непрерывного образования. Установлено, что в образовательной системе Австрии, которая имеет разветвленную структуру, построена на стабильном законодательном базисе и управление в которой совершается на условиях комбинирования централизации и децентрализации, а образование реализуется за принципами непрерывного образования (вариативности, гуманизма и др.), индивидуализации и дифференциации обучения, демократизации, толерантности к религиям, последовательности ее этапов, социальной сориентированности, связи теории с практикой, образования с жизнью, политического сотрудничества, главная школа является переходным звеном между начальным и профессиональным образованием.

Главными заданиями профильного обучения главных школ Австрии на современном этапе есть: 1) обеспечение условий для учета и развития учебно-познавательных и профессиональных интересов, склонностей, талантов и потребностей учеников в процессе их профильной подготовки; 2)

воспитание в детей гуманистических чувств, обеспечение условий для их жизненного и профессионального самоопределения; 3) формирование социальной, коммуникативной, информационной, технической, технологической компетенции учеников на допрофильном уровне; 4) обеспечение перспективных связей между средним и профессиональным образованием соответственно выбраному профилю.

В ходе исследования было установлено, что содержание образования в главной школе Австрии определено образовательной программой, в которую входят автономные и неавтономные учебные планы (распределение часов). Это содержание составляет государственный стандарт образования главной школы и носит название «ключевой компонент». Профильное содержание (иначе «компонент расширения») в учебном плане не определяется конкретно и формируется учителем. Содержание профильного обучения характеризуется интеграцией, взаимосвязями, изучением в комплексе, как, например, иностранные языки и интеркультурное обучение.

Эффективность организации профильного обучения обеспечивается, с одной стороны, наличием в большинстве главных школ Австрии соответственного уровня материальной базы (сеть Интернет, обеспечение кабинетов, лабораторий, залов, библиотек), с другой – реализацией соответственных концептуальных положений, в частности: деятельностно-личностного подхода к развитию учеников, ориентацией на новейшие методы обучения, качественно высокого уровня подготовки учителей и постоянной работы педагогов в области последипломного образования, ориентации на воспитательный характер образовательной работы, а также рационального объединения общечеловеческих, национальных и личностных ориентаций.

Ключевые слова: система образования Австрии, главная школа Австрии, профильное обучение, развитие школ, автономия главной школы Австрии.

Fanning L.P. Peculiarities of profile-oriented education at the general secondary schools in Austria. - Typescript.

Thesis for obtaining the scientific degree of a Candidate of Pedagogical Sciences in the speciality 13.00.01 – General Pedagogics and History of Pedagogics. Ternopol National W. Gnatjuk Pedagogical University, Ternopol, 2008.

This thesis makes a historical and pedagogical analysis of organization of profile-oriented education at the general secondary schools (Hauptschule) in Austria. The interrelation and interpretation of such categories as "organizational development of school", "school autonomy", "school profile", "professional

didactics" by different specialists in Pedagogics have been looked into. Current trends of development of general secondary schools in Austria in the context of uninterrupted education in Austria, in the general education process, as well as problems and prospects of education in Austria have been traced. Analysis of development of profile-oriented education at the general secondary schools in Austria in the historical retrospective has been carried out. Theoretical bases of profile-oriented education at the general secondary schools in Austria have been analyzed. Current conditions of profile-oriented education at the general secondary schools in Austria have been characterized. The contents and forms of organization of profile-oriented education at the general secondary schools in Austria have been analyzed and its peculiarities have been defined and substantiated. Directions of introduction of Austrian positive scientific-practical experience in the profile-oriented education at the general secondary schools in Austria into the system of secondary education in Ukraine have been outlined.

The results of studies of the Austrian experience in organization of profile-oriented education at the general secondary schools in Austria can be used during professional pedagogical education of students at the teachers' training colleges and Universities, in the process of course retraining of teachers and principals of educational institutions, in the practical activity of schools.

Key words: education system in Austria, general secondary schools (Hauptschule) in Austria, profile-oriented education, development of schools, autonomy of general secondary schools in Austria.